

A EVOLUCIÓN DA SOCIEDADE NO S. XIX. A SITUACIÓN DA MULLER

Desde principios do século XIX producíronse importantes cambios na estrutura e organización social en España. O triunfo do Liberalismo político e a paulatina industrialización significaron o remate da sociedade estamental do Antigo Réxime e a súa substitución pola sociedade de clases, máis fluída e con maior mobilidade. A sociedade de clases caracterízase polo predominio da burguesía, clase social que acadará o acceso ó poder político e verá eliminados todos os obstáculos que limitaban o seu enriquecemento; e polo nacemento do proletariado, clase social, non moi significativa pola escasa industrialización, formada polos traballadores industriais, que vivirá sometida a unhas condicións de vida moi desfavorables. Burguesía e proletariado industrial constituíron os novos grupos antagónicos da nova sociedade de clases que se formou na España liberal.

Os grupos sociais tradicionais, a nobreza, o clero e campesiñado evolucionaron de forma diferente. A abolición do réxime señorial privou á **nobreza** das prerrogativas xudiciais, fiscais e honoríficas, ó mesmo tempo que desaparecía o morgado. Sen embargo o seu patrimonio non só non diminuíu, senón que se incrementou grazas á compra de bens desamortizados da Igrexa. En xeral a nobreza aburguesouse, e mantívose no cumio da sociedade no s. XIX, ó mesmo tempo que a Monarquía contribuíu ó ennobrecemento da burguesía ó incrementar os títulos nobiliarios concedidos á alta burguesía. A fidalguía galega, sen embargo, viu como a súa posición social ó longo do século foi esmorecendo por mor da crise agraria e a perda de valor das rendas forais. A fidalguía adoptará posturas políticas tradicionais, apoiando ó carlismo, e conservadoras, contribuíndo ó caciquismo político.

En canto ó **clero**, o triunfo do Liberalismo coa adopción de medidas como as desamortizacións, supresión de conventos...supuxo a súa perda de privilexios, de riqueza e de número de integrantes (reducido nun terzo). O clero adoptou unha postura totalmente contraria ó Liberalismo progresista, achegándose a correntes tradicionalistas como o carlismo.

Durante a Restauración, a Igrexa veuse favorecida pola confesionalidade do Estado español, recoñecida pola Constitución de 1876, aumentou o seu control sobre a educación e veu incrementado o número de relixiosos grazas á lei de Asociacións e a implantación en España de congregacións relixiosas chegadas do estranxeiro, especialmente de Francia.

Pola contra, aínda que minoritaria, vaise espallar unha corrente radical anticlerical que se mobilizou mediante manifestacións e mitins de protesta.

O **campesiñado** seguiu a ser o grupo social máis numeroso pois a escasa industrialización en España reduciu o seus efectivos de forma exígua. As medidas de transformación da propiedade agraria levadas adiante polo Liberalismo, como a Desamortización dos bens comunais e de propios dos concellos, prexudicounos notablemente ó ser privados de parcelas que se repartían entre os veciños e que aproveitaban como terras de cultivo e pastos para o seu gando.

A situación do campesiñado era distinta entre o campesiñado do Norte e do Sur de España. En Andalucía, Estremadura...predominaban as grandes propiedades pertencentes a unha oligarquía agraria (1% de propietarios posuía o 42% da terra en

Andalucía), a maioría residente na Corte de Madrid, traballadas por un inxente número de xornaleiros, proletariado agrícola, sometidos ó paro estacional e a uns salarios e condicións de vida miserables, condicións que motivaron numerosas revoltas e propiciou o espallamento do anarcocomunismo. En Galicia, a supervivencia do réxime foral, con condicións favorables como a estabilidade da renda e o dereito á transmisión hereditaria da explotación, permitiu que as condicións dos campesiños foran mellores. En xeral, tiveron que recorrer á especialización de cultivos e a intensificación da produción do millo e da pataca para facer fronte ás numerosas obrigas ás que estaban sometidos: rendas, contribucións ó Estado e pagos á Igrexa. Aínda así, a fragmentación da propiedade, co predominio do minifundio e o mantemento do foro lastraron a modernización da agricultura galega. O desequilibrio entre recursos e poboación levará a unha importante emigración, así como ó nacemento do agrarismo, que terá como principal obxectivo a redención dos foros e así posibilitar o acceso á propiedade da terra para os campesiños.

Os grupos sociais antagónicos da nova sociedade de clases son a burguesía e o proletariado. O seu desenvolvemento está condicionado pola industrialización, por iso mesmo durante o s. XIX o número de integrantes de ambas clases sociais será escaso.

A **burguesía** vai ser o grupo ascendente que exerza o poder político e económico e que acabará impoñendo os seus valores e modo de vida, polo que falamos de sociedade burguesa. Dentro da burguesía pódese diferenciar unha **alta burguesía** (financeiros, industriais e comerciantes), grandes fortunas que exercen o control político (oligarquía), que residen na Corte de Madrid, e en grandes cidades como Barcelona ou Bilbao, e que tenden a ennobrecerse; e as **clases medias urbanas**, grupo heteroxéneo formado por pequenos propietarios de terras, de inmobles, de obradoiros, de negocios...profesionais liberais (avogados, médicos, notarios...) e asalariados non manuais (funcionarios...). Estas clases medias, polo xeral, serán as defensoras dos ideais do Liberalismo democrático e de reformas económicas e sociais.

Paralelamente á industrialización desenvolverase o **proletariado**. En xeral está formado por traballadores procedentes do campo e das clases populares urbanas. Tiveron que soportar duras condicións de vida, longas xornadas, salarios ínfimos, ausencia de dereitos como o de asociarse, traballo infantil, elevada mortalidade, barrios insalubres, vivendas pésimas, amoreamento... O emprego de man de obra infantil e feminina foi moi abundante polo menor salario que recibían.

A muller traballadora: Os escasos salarios dos traballadores eran insuficientes para o mantemento da familia, polo que a muller debía buscar o medio de achegar un complemento á economía doméstica traballando fóra de casa, ben en fábricas, ben nas casas da burguesía.

Esta nova situación incrementaba a discriminación da muller. Á discriminación social (sometemento ó seu pai, ou ó seu marido), xurídica(condición legal inferior á do home) e cultural (maiores taxas de analfabetismo, en 1900 71% de mulleres analfabetas fronte o 55% dos homes, dificultades de acceso ó ensino universitario, so algunhas mulleres de clase media e alta farano ata 1910 con permiso das autoridades), engadiuse a **discriminación laboral e salarial**. As mulleres contaban na inmensa maioría dos traballos con menos dereitos e máis obrigas que ás dos homes, Ademais o seu salario, aínda realizando o mesmo traballo, era entre un 30 e un 60% inferior ó dos homes. A teoría dos

economistas políticos da época era que o salario dos homes debería ser suficiente para soste-la e as súas familias e que o salario da muller non era máis que un complemento para compensar o baixo salario masculino ou ben para sumar máis ingresos(cando xa dixemos que os salarios dos homes eran insuficientes e necesariamente tiñan que traballar non só as mulleres dos traballadores, senón tamén os seus fillos desde idade ben temperá).

Na Industria hai que destacar, como sectores onde a man de obra feminina era maioritaria, as fábricas de tabaco e a industria téxtil, pois a tradicional dedicación das mulleres ó fiado e tecido, permitiu a súa doada incorporación. No sector terciario, destacan como actividades maioritariamente femininas, o servizo doméstico (a maioría mulleres solteiras entre 15 e 25 anos), as parteiras ou comadroas e, en menor medida, mestras. No campo, en xeral, ás mulleres se lle asignaban labores específicos como a vendima, sachar, a recollida da oliva...En Galicia as mulleres ocupábanse de toda sorte de traballos: gardar o gando, guiar os carros, sachar, segar, labrar as terras, pastorear o gando...

En España a 1ª lei que protexía os dereitos das mulleres e dos nenos foi a Lei Benot de 1873, que prohibía o traballo de nenos e nenas menores de 10 anos (o seu cumprimento foi moi escaso). Ata 1900 non se volveu aprobar outra lei que limitaba e establecía as condicións de traballo de nenos e mulleres: volvía a prohibir o traballo a nenos menores de 10 anos, limitaba a xornada de traballo de nenos e nenas entre 10 e 14 anos a 6 horas en industrias e 8 horas en comercios, prohibíase o traballo nocturno ós menores de 16 e se liberaba do traballo ás mulleres durante as 3 semanas posteriores ó parto.

A realidade era que en numerosas ocasións a lexislación era incumplida polos patróns. A loita das mulleres obreiras para mellorar a súa situación, como mulleres e traballadoras, foi máis complexa que para os homes. As mulleres sometidas a condicións laborais e salariais máis duras tamén tiñan que facerse cargo do mantemento do fogar, segundo o modelo patriarcal imperante na sociedade. Este modelo considerábaas inferiores, subordinadas e complementarias, modelo tamén presente nas organizacións obreiras, que se ben procuraban a liberación da clase traballadora, resistíanse a tratar con igualdade ás súas compañeiras.

Nas 2 últimas décadas do s. XIX aparecen as **primeiras organizacións de traballadoras**. Aparecen nas 2 últimas décadas do s. XIX. Nun principio as mulleres traballadoras intégranse nos sindicatos de clase, pero, dados os seus problemas específicos, empezaron a constituír sociedades independentes de carácter sindical ó amparo da Lei de Asociacións de 1887, basicamente sociedades de socorro mutuo ou de resistencia (Unión Feminina de Ferrol).

Xurdirán, ademais, sindicatos de mulleres socialistas, anarquistas e incluso católicos. Uns van permanecer independentes dos grandes sindicatos, mentres que outros integráranse na UXT ou nas Federacións locais anarquistas.

Feminismo: Dado o atraso económico, o predominio dunha sociedade conservadora, o peso da Igrexa católica e a xeneralización do modelo tradicional de muller, o feminismo chegou con retraso a España. Podemos distinguir 2 correntes:

Feminismo obreirista co dobre obxectivo da liberación de clase ademais da de xénero. Destacarán fundamentalmente as anarquistas, como Guillermina Rojas, feminista e colaboradora da I Internacional en España ou a Sección Varia de Traballadoras Anarcocolectivistas de Sabadell en 1884 (primeiro colectivo de mulleres feministas e de clase en España...) e en menor medida as socialistas (Grupos femininos Socialistas, a

partir de 1904 dentro do PSOE). Entre as líderes máis destacables destacan a anarquista Teresa Claramunt, (fundadora en 1891 da Agrupación de Traballadoras de Barcelona, co dobre obxectivo de organizar as mulleres traballadoras para defender os seus dereitos laborais e potenciar a organización de xénero fronte a unha sociedade machista) e as socialista Virginia González Polo e Belén Sárraga. Todas elas destacan pola súa participación en mitins e folgas, pola escritura de artigos e libros cos que forxaron opinión na sociedade da súa época.

Feminismo librepensador. As primeiras feministas son unha minoría de mulleres de clase media ou alta, especialmente literatas, que nas súas obras denuncian a situación da muller. Entre elas destacan as galegas Rosalía de Castro (Las Literatas, Cartas a Eduarda, 1865), Concepción Arenal, pioneira do feminismo (A muller do porvir, 1861), Emilia Pardo Bazán e Filomena Dato Muruais que, xunto a Rosalía, son consideradas as mellores representantes da lírica feminista do s. XIX. En España podemos destacar a Carmen de Burgos. A finais do século XIX, desenvolverase a reivindicación dos dereitos femininos desde o republicanismo, laicismo e anticlericalismo (Agrupación de mulleres librepensadoras en Barcelona, 1896; Sociedade progresiva feminina, 1898).

Paralelamente, desde finais do s. XIX, vaise desenvolver un feminismo conservador que non cuestiona o papel da muller tradicional. O primeiro feminismo deste tipo vai estar relacionado co nacionalismo burgués catalán. Aínda que seguían a considerar a muller vinculada ó ámbito do fogar, o nacionalismo alimenta o papel primordial da muller na construción e articulación da patria catalá. Desde a revista Or i Grana, semanario autonomista de 1906 dirixida á muller burguesa catalá proclamábase “El fundamento de la patria es la Familia, el fundamento de la familia es la mujer”. Ademais proliferarán asociacións católicas de mulleres de carácter benéfico, caritativo, de orientación profesional e tamén bolsas de traballo para o servizo doméstico.

Sufraxismo: En canto ó eido político, a organización das mulleres para esixir os seus dereitos políticos foi un fenómeno moi serodio e minoritario. Son grupos moi reducidos os que, fundamentalmente a través da prensa, canalizan as inquedanzas das mulleres pola participación na vida política. “El Nuevo Pensil de Iberia” de orientación fourierista reivindicaba a igualdade dos sexos e a mellora das condicións das traballadoras.

O primeiro debate parlamentario no que se inclúe unha emenda para o sufraxio feminino data de 1877 cando o Partido Liberal propón o sufraxio das mulleres que exercían a patria potestade(grupo moi minoritario). En 1908, con motivo dun proxecto de Administración local, Pi Arsuaga pediu o voto para a muller nos Concellos. A Comisión parlamentaria, conservadora, rexeitou a proposta por «falta de oportunidade e de preparación do público español.

A 1ª Guerra Mundial impulsou o sufraxismo en toda Europa. Como consecuencia, en España, o feminismo laicista, republicano e librepensador reorientouse cara ó sufraxismo. En 1920, 2 asociacións de mulleres, A Liga Española para o Progreso da Muller e A Cruzada das Mulleres españolas, elevaron unha petición para que se lle concedera á muller o dereito de sufraxio.

A Asociación sufraxista máis importante, fundada en 1918, foi a Asociación Nacional de Mulleres Españolas que se manterá ata a 2ª República. Formada por mulleres da clase alta e media, entre as súas asociadas podemos destacar a Clara Campoamor, María de

Maeztu ou Victoria Kent. En 1919 a Asociación Nacional de Mulleres Españolas lanzou un manifesto onde se recollen as principais arelas do feminismo en España: Cumprimento das leis protectoras da muller, elixibilidade da muller nos comicios, acceso a todas as categorías da Administración Pública, reforma do Código Civil respecto ó matrimonio, patria potestade..., dereito a formar parte dos xurados populares, participación no ensino universitario, igual remuneración que os homes...

Aínda que neste manifesto non se reivindica o sufraxio feminino, posiblemente por non contar co acordo de todas as integrantes (si está presente no manifesto doutra Asociación feminista, A Unión de Mulleres españolas, coetánea da ANME, que reivindica “ conseguir para ella todos los derechos individuales, civiles y políticos que las leyes conceden al hombre”), xa en xaneiro de 1920 a presidenta da ANME, María Espinosa de los Monteros, reivindica para a muller o “dereito ó sufraxio integral”.

A instauración da Ditadura de Primo de Rivera en 1923, aínda que concedeu o acceso ás mulleres a cargos políticos, en realidade supuxo un claro retroceso para as aspiracións dos grupos feministas. A 2ª República, entre 1931 e 1936 satisfará grande parte das aspiracións do feminismo español.

Cuatro mujeres fundamentales en la lucha por la igualdad de derechos en España

Clara Campoamor, Concepción Arenal, Emilia Pardo Bazán y Carmen de Burgos y Seguí son el referente en la lucha por la igualdad.

LUIS VITALE / JULIA ANTIVILLO
**BELÉN
DE SÁRRAGA**

PRECURSORA DEL FEMINISMO
HISPANOAMERICANO

© Archivo histórico y web

RUTAS TURÍSTICAS

Ferrol en femenino

MULLERES NA HISTORIA DA CIDADE

Concelleira
da Muller